

ישן וחדש בשירי יוסף אבן-צדיק

מאת מאשה יצחקי

יזנת דוד, שירי יוסף אבן-צדיק, הוצ' האק" דבחה האמריקאית למדעי היהדות, בצירוף חילוסטרנוסח וביאורים, תשמ"ב; 94 עמ'.

המחקר של שירת ימי הביניים, כמה שנים לו: חקר הפואטיקה של התקופה; חקר תולדותיהם של יצורים נבחרים ותיאור יצירתם הפיוטית; חקר הו"א גרים השונים המשמשים הן בשירה החול והן בשירה הקודש; חקר הזיקות ויחסי הגומלין בין השירה העברית והתרבויות האחרות בנות התקופה וכיריב. גראת, שאחד מתחומי המחקר המפרכים ביותר והמ" נותיים ביותר גם יחד הוא העיסוק בטקסטים הפיר שיים עצמם. כלומר: מלאכת האיסוף, הויהו, העמדת הגוסס והפירוש של השירים גופם.

מלאכה זו, המעמידה בעצם את התשתית ההב- רחית לכל תחומי המחקר האחרים, כמה וכמה קשים בצידה: איתור המקורות השונים הן בכתב-יד הן בדפוסים; פענוח כתב-היד והדפוסים העתיקים וכי נוס כל הממצאים לצורך השוואתם על מנת להעמיד את השיר בצורתו האופטימאלית ולספק לקהל-הקור- אים אמרם מדויק של חילומי גוסס. עמ"י המקורות השונים.

בהוצאתם לאור של שירי יוסף אבן-צדיק יש משום המשך לתהליך חשוב ביותר של כינוסם הדרגתי של שירי משוררים מתקופת הזהר בספרד, אשר משום הכמות הקטנה של יצירותיהם ומשום פיזורן במקורות הרבה, אינם פוכרים דיים לקהל הי קוראים. יוסף אבן צדיק חי בסוף המאה ה-11 ובמח צית הראשונה של המאה ה-12 בקורדובה (1075-1149). ואכן, כבר משה אבן-עזרא מוכיר בספרו, ספר העיונים והדיונים" (מהד' הלקין, ירושלים תשל"ה), בסקירתו ההיסטורית על משוררי ספרד, כאחד מראשיה הבולטים של קבוצה נהדרת וחבורה מסוגרת. הם הביאו את תבלית השירה וראו בה בכל שער ובכל דרך... (צמ' 79). עליידו הוא פונה מי שוררים ידועים מחוץ כמו אברזכריא אבן גיאת ודודים הרבה הרבה יותר, כמו אברזם אבן עזרא (אבריצחק בן עזרא, כלשונו) או יהודה הלוי (אמו אלחנן בן הלוי).

כינוס שירי של אבן-צדיק במהדורה שלפנינו פסייע בידינו לעמדת על מספר תופעות החשובות הן להיכרותנו עם המשורר והן לאיתור תופעות מרכז

זיות בשירה הספרדית, כפי שהן באות לידי ביטוי בשיריו.

חלק גדול מן השירים שכונסו וסורשו בספר זה כבר ראו אור במקומות אחרים. בעיקר פורסמו השיר רים ע"י הפרופ' חיים שירמן ז"ל, הן ב"ידיעות המ" כון לחקר השירה העברית" (כרך ב', ברלין תרצ"ו) והן בשירים חדשים מן הגניזה" (ירושלים 1966). ואולם, בהוצאה שלפנינו מתחדשים הדברים הבאים:

א. ההוצאה, כאמור, מכנסת את כל השירים ממ קורותיהם השונים יחדיו, כשהם ערוכים עפ"י הח לוקה המקובלת לסוגים. דבר זה מאפשר לקורא המ עוניין לקבל בפעם הראשונה תמונה כוללת ככל שגיר הן על יצירתו הפיוטית של אבן-צדיק.

ב. ההוצאה כוללת אף מספר שירים חדשים, שעי דיון לא פורסמו במקומות אחרים.

ג. המהדיר ססתייע בכתב-יד חשוב לצורך העניין, אשר כפי הנראה לא היה בידי הפרופ' שירמן, כתב יד סילוידה.

ד. כינוס המקורות השונים וההקבלה ביניהם ה-

ביאו לזיהויו של יוסף אבן-צדיק כמחברם של כמה וכמה שירים (כמו: "אש גוצה כברק", "אי ישן ה, ליל מחשבות אעירה") אשר עד כה יחסו למשור רים אחרים.

איפיונו של אבן-צדיק כמשורר ספרדי הבציר היר סב מאד בכללי הפואטיקה המסורתית של התקופת עשוי להיות נתמך ע"י כמה תכונות מרכזיות. הבול- טות ביותר באסופת שיריו. כמדומני, שאחד הדברים הבולטים ביותר לצורך זה הוא שליטתו בתבנית הפרוזודית הפשירה והמורכבת של שיר האיזור, הבאה לידי ביטוי הן בשירי החול שלו והן בשירי הקודש. על כך עומד כבר יונה דוד בדברי המבוא שלו לספר, באומרו: "מתוך שלושים ושישה שירים דאיים שהי גיעו לידינו, עשרים ואחד מהם כתובים בצורת שיר איזור, ומסתבר שמשוררנו הכיר היטב את הסוג, החאים לעצמו את כל הדישות הפרוזודיות של החי אורטיקנים הערביים והסליא ליצור בו שירים שהיהי מו את בני דורו" (צמ' 15). הדבר בא לידי ביטוי באופן מיוחד בשירי-השבת שלו, שבהם הוא מפליא לעשות קומבינאציה בין ישן וחדש, כלומר: בין המיבנה העתיק, שמקורו בקצידה המדברית, של מתיזה שעניינה חשק או יין וגוף שעניינו שבת, ובין התבנית הפרוזודית החדשנית באופן יחסי של שיר האיזור. כך בנוי, דרך משל, השיר "אש גוצה כברק": פתיחתו, עניינה — יין (סורים 1-10); המעבר מתרחש בסורים 11-13 ואילו שאר השיר, עניינו המובהק — שבת לרב יצחק בן מוהאגר. בטכ- ניקה דומה בנויים אף השירים "גומי אדה גול", "המעס לעפרה" ועוד.

מורכב משהו הוא שיר החתונה "שור אם קרעת בת שחר". השיר הוא שיר החגנה מרהיב ביטוי, העושה שימוש ניכר בלשון שירי-השירים ובנות באר

רח מדודג, שלב אחר שלב, את סצנות התגלות הכלה לדודה. משולבת בשיר חטיבת-שבת, מוסחית משי ה, במחרות-הראשונה (סורים 3-7). לסעמי, אין די בחטיבה זו כדי לשייך את השיר לקבוצת שירי השבת, וכמדומני שיסודות החשק שבשיר החתונת גוברים בו על יסודות השבת בצורה ניכרת.

יפות הן הרשויות הקצרות של אבן-צדיק (יצל ארכזה", "יצרתי ברוח בייך ו-יוצר בניאדם"). אף בהן, כמו גם בשירי החשק והשבת החילוניים שלו, יש משום השתקפות של תופעות טיפוסיות לעולם הי פיוס הספרדי. פיתוח הציור הנקבי של כנסת ישראל כיעלה הגרופת ע"י חיגה-טרף מעמיד את אחד הצ יורים הרווחים בפיוס הלאומי הספרדי, כפי שמצינו ברשויות הלאומיות של שלמה אבן-גבירול. השימוש ביסודות חילוניים של שירי-החשק מחד גיסא ובדיק ציה מובהקת של שיר השירים במובנו האליגורי מי אורך גיסא טיפוסו לשירת האהבה הדתית של מי שוררי ספרד. עם זאת, שתי הרשויות האחרות מעמי דות את המיפגש האישי שבין הדובר הלירי ובין הנכחות המוחלטת של האלהות ברוח הפיוס הספרדי גם כן, שהעמיד לראשונה את האני' הדובר בעד-עצ מן, את המבע הלירי האישי, בצד המבע הציבורי, כאפשרות פואטית רווחת ומהימנה מאד מבחינה חזוית תית בשירת הקודש. גם כאן, כמדומני, אפשר לאתר את עקבותיהן של הרשויות האישיות של אבן-גבירול. עיון בסרקי השירה הנוספים בספר (כמו: שירי החשק, הקינות או הסליחות) עשוי רק להוסיף ולשי קף שתיים מתכונותיו המרכזיות של יוסף אבן-צדיק: בקיאותו ומיומנותו בעולמה המסארתני של שירת ספרד מצד אחד וכשרו הירטואוויות שלו, המעניק לשיריו את מקוריותם על רקע המציאות הפואטית שבה חוברו, מן הצד השני.